

УДК 657

І. М. Парасій-Вергуненко,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансового аналізу та аудиту,

Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6506-6965>

І. С. Люльчук,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, освітня програма "Фінансовий контроль та аудит", Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-2975-7065>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.16.68

АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ В АУДИТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

I. Parasii-Verhunenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Financial Analysis and Audit, State University of Trade and Economics

I. Liulchuk,

Higher education student of the Department of Financial Analysis and Audit, State University of Trade and Economics

ANALYTICAL PROCEDURES IN THE AUDIT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF AGRIBUSINESS ENTERPRISES

У статті розкрито роль аналітичних процедур у процесі аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств агробізнесу. Особливу увагу приділено специфіці аграрного сектору в контексті здійснення ЗЕД-операцій, що зумовлює необхідність адаптації стандартних методів аудиту до особливих умов господарювання. Проаналізовано можливості та обмеження застосування порівняльного, трендового та факторного аналізу з урахуванням сезонності, коливань цін, логістичних і регуляторних чинників. Виокремлено ключові ризики, що супроводжують експортно-імпортні операції аграрних підприємств, зокрема валютні коливання, митні бар'єри, трансфертне ціноутворення. Визначено етапи впровадження аналітичних процедур в аудиті та охарактеризовано їхню роль у формуванні обґрунтованого і незалежного аудиторського висновку. Обґрунтовано необхідність удосконалення процедур через впровадження сучасних цифрових інструментів, зокрема аналітики великих даних, і забезпечення відповідності міжнародним стандартам аудиту для підвищення ефективності та достовірності аудиторських перевірок.

The article reveals the role of analytical procedures in the audit of foreign economic activity of agribusiness enterprises, emphasizing their significance in identifying risks and improving audit quality in the context of international trade. Special attention is given to the specific characteristics of the agricultural sector, which involve seasonal production cycles, exposure to international price volatility, and dependence on cross-border logistics and regulations. These factors require auditors to adapt traditional approaches to the unique operational and risk environment of agribusiness entities engaged in export and import activities. The study examines the advantages and limitations of applying comparative, trend, and factor analyses during different stages of the audit process. These methods allow auditors to identify unusual deviations, forecast expected performance, and isolate the influence of individual factors on financial indicators. The article also highlights the key risks inherent in foreign economic operations, such as currency exchange rate fluctuations, customs duties and controls, and the challenges of complying with transfer pricing rules. The stages of conducting analytical procedures — planning, execution, interpretation, and documentation are outlined, with a focus on how each contributes to forming a justified and independent audit opinion. Moreover, the article stresses the importance of

enhancing analytical procedures by incorporating advanced digital technologies, such as big data analytics, automation tools, and visualization dashboards. These innovations improve the depth, efficiency, and accuracy of analytical reviews. Finally, the necessity of aligning procedures with International Standards on Auditing (ISAs) is emphasized, as this ensures global comparability and strengthens the credibility of audit results in the eyes of stakeholders, investors, and regulatory authorities. The proposed improvements aim to modernize audit practices, better address sector-specific risks, and support the overall transparency and accountability of agribusiness enterprises operating in international markets.

Ключові слова: аудит, аналітичні процедури, зовнішньоекономічна діяльність, агробізнес, фінансовий аудит, ризики, імпорт, експорт.

Key words: audit, analytical procedures, foreign economic activity, agribusiness, financial audit, risks, import, export.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сфера агробізнесу в Україні має значний експортний потенціал. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) сільськогосподарських підприємств включає операції з експорту продукції рослинництва, імпорту техніки, добрив, насіння, що потребує особливої уваги з боку контролюючих органів, зокрема незалежних аудиторів. Аудит зовнішньоекономічних операцій вимагає використання спеціальних процедур, зокрема аналітичних, які дозволяють виявити аномалії, оцінити ризики та ефективно перевірити достовірність інформації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у формування базових положень та концепцій щодо використання аналітичних процедур в аудиті зовнішньоекономічної діяльності підприємств агробізнесу зроблено дослідниками: Басанець І. [1], Бунда О. [2], Винниченко Н. [3], Волкова І. [4], Гордополов В. [14], Дацій Н. [5], Жукова Т. [6], Ільчук М. [7], Кармазін В. [8], Карпачова О. [9], Кащена Н. [10], Лубенченко О. [11], Назарова К. [17–18], Парасій-Вергуненко І. [12], Підвальна О. [13], Фещенко Є. [15], та інші. Вони досліджували різноманітні аспекти застосування аналітичних процедур, зокрема у контексті аудиту операцій експорту та імпорту, оцінювання ризиків зовнішньоекономічної діяльності, методологічного забезпечення аналізу фінансової звітності, а також удосконалення інструментарію аудитора з урахуванням специфіки аграрного сек-

тору. Значна увага у працях вчених приділяється адаптації методів трендового, факторного, порівняльного аналізу до потреб агробізнесу, підвищенню ефективності виявлення суттєвих відхилень, а також забезпеченню достовірності аудиторських висновків в умовах зростаючої відкритості зовнішніх ринків і валютних коливань. Водночас окремі дослідження акцентують на важливості цифровізації аналітичних процедур і впровадженні інформаційних технологій у практику аудиту, що відкриває нові можливості для оперативного та об'єктивного прийняття рішень. Проте не дослідженими лишаються питання комплексного використання аналітичних процедур саме на етапах планування, проведення та завершення аудиту зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств з урахуванням їх галузевих та операційних особливостей. Недостатньо розкрито також аспекти інтеграції аналітичних процедур із сучасними цифровими платформами та системами обробки великих масивів даних (Big Data), що могли б підвищити ефективність і достовірність аудиторських висновків. Крім того, потребують подальшого дослідження питання взаємозв'язку аналітичних процедур із системою внутрішнього контролю підприємства, вплив трансфертного ціноутворення на достовірність фінансової звітності та ризики викривлень, пов'язаних із валютними коливаннями.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у розкритті сутності та значення аналітичних процедур в аудиті зовнішньоекономічної діяльності підприємств

агробізнесу, визначенні основних ризиків, що виникають у процесі експортно-імпорتنих операцій, а також обґрунтуванні напрямів удосконалення аналітичного інструментарію аудитора з урахуванням специфіки аграрного сектору та вимог міжнародних стандартів аудиту.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах активної інтеграції українського аграрного сектору до міжнародних ринків зростає значення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств агробізнесу. Саме через ЗЕД здійснюється експорт основної частини вітчизняної сільськогосподарської продукції, а також імпортується технологічне обладнання, насіння, добрива та інші ресурси, необхідні для ефективного виробництва. У цьому контексті аудит зовнішньоекономічної діяльності набуває особливого значення, оскільки дозволяє забезпечити достовірність фінансової інформації, контролювати відповідність вимогам митного, податкового та валютного законодавства, а також виявляти ризики і потенційні викривлення у фінансовій звітності.

Одним із найважливіших елементів аудиту ЗЕД є аналітичні процедури. Вони дають можливість аудитору виявити аномалії, оцінити динаміку змін, співставити результати із зовнішніми та внутрішніми чинниками, а також сформулювати обґрунтовану професійну думку щодо стану справ у компанії. У випадку аграрного сектору ці процедури мають свою специфіку, пов'язану із сезонністю, валютною волатильністю та багатокомпонентністю логістичних і контрактних операцій. Саме тому доцільно зосередити увагу на аналітичних аспектах аудиту зовнішньоекономічної діяльності саме підприємств агробізнесу.

Аудит в Україні проводиться відповідно до міжнародних стандартів, а у світовій практиці аудиту аналітичним процедурам приділяють значну увагу, зокрема, у Міжнародних стандартах з аудиту міститься окремий норматив Міжнародний стандарт аудиту 520 "Аналітичні процедури" [16]. Наразі, однією з найбільш проблем українських аудиторів є нерозуміння самої суті аналітичних процедур та асоціювання їх лише з аналізом фінансового стану підприємства [2].

Завдяки проведеному дослідженню [1—18], можна стверджувати, що аналітичні процедури складаються з оцінок фінансової

інформації, отриманої аудитором на підставі ймовірних і очікуваних відносин між фінансовими і нефінансовими даними. Їх рамки коливаються від простих порівнянь (порівняння показників поточного року з показниками попереднього року) до використання складних моделей при наявності множинних зв'язків та елементів даних (регресійний аналіз).

Згідно МСА 520 "Аналітичні процедури" [16] проведення аналітичних процедур базується на припущенні, що між показниками в обліку існують певні зв'язки і вони мають місце при відсутності доказів протилежного. Аудитор повинен застосовувати аналітичні процедури в якості процедур оцінки ризиків для правильного поняття бізнесу клієнта. Рівень довіри, яку аудитор покладає на результати аналітичних процедур, залежить від наступних факторів:

- достовірності досліджуваних статей;
- інших аудиторських процедур, спрямованих на подібні цілі;
- точності, з якою очікувані результати аналітичних процедур можуть бути передбачені.

Співвідношення, що використовуються в аналітичних процедурах, повинні бути правдоподібні та передбачувані. Правдоподібність припускає існування очевидного причинно-наслідкового зв'язку.

Аналітичні процедури в аудиті виконують важливу функцію в системі оцінювання достовірності фінансової звітності та загального фінансово-економічного стану підприємства. Їх застосування дозволяє виявити потенційно нетипові або помилково відображені результати господарської діяльності, що можуть свідчити про наявність ризиків та потребують додаткового аудиторського вивчення. Використання аналітичних процедур сприяє більш глибокому розумінню особливостей діяльності суб'єкта господарювання, дозволяє оцінити ймовірність виникнення суттєвих викривлень у звітності, встановити рівень аудиторського ризику та суттєвості. Крім того, аналітичні методи дають змогу зменшити обсяги трудомісткого детального тестування, підвищити ефективність перевірки, а також зробити обґрунтовані висновки щодо фінансової стабільності та здатності підприємства продовжувати діяльність у довгостроковій перспективі.

Цілі й завдання проведення аналітичних процедур залежать від етапу, на якому вони виконуються. Застосування аналітичних проце-

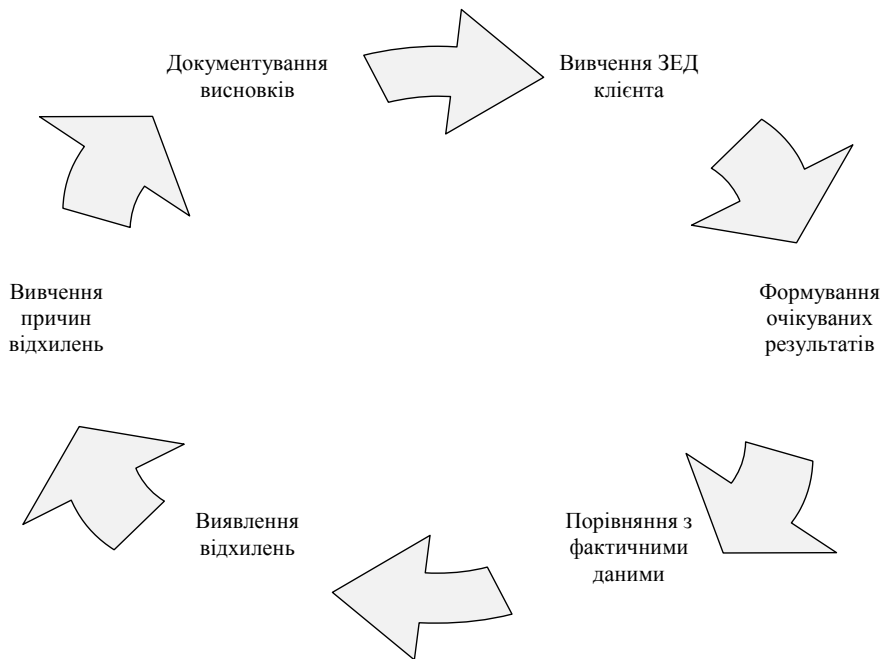

Рис. 1. Етапи застосування аналітичних процедур в аудиті ЗЕД

Джерело: розроблено авторами.

дур передбачено МСА 520 "Аналітичні процедури" [16] на всіх етапах проведення аудиту. Найбільшого поширення аналітичні процедури отримали на етапах планування та завершення аудиту [17].

Аналітичні процедури в аудиті ґрунтуються на співставленні очікуваних та фактичних даних. Залежно від етапу аудиту, ці процедури можуть мати різне призначення: на етапі планування — виявлення зон ризику, на етапі проведення — підтвердження даних, на етапі завершення — перевірка загальної логіки і узгодженості інформації (рис. 1). Методологічно вони поділяються на кількісні та якісні. У випадку ЗЕД агропідприємств доцільним є поєднання обох підходів, оскільки не всі операції мають чітку цифрову природу, а багато рішень залежать від ринкової кон'юнктури, державної політики або міжнародної торговельної ситуації.

Ключовим етапом є формування очікувань. Для цього аудитор може використовувати нормативно-правову базу, внутрішню звітність підприємства, ринкові дані, статистику галузі, митні тарифи та іншу релевантну інформацію. Очікування повинні мати аналітичну логіку та бути обґрунтованими, інакше порівняння втратить зміст.

У процесі аудиту зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств аудитори часто стикаються з низкою ризиків, які складно виявити без глибоких аналітичних процедур (табл. 1).

Таблиця 1. Основні джерела аудиторського ризику у ЗЕД агробізнесу

Джерело ризику	Приклад	Наслідки
Митна вартість	Занижена вартість імпортової техніки	Неправильний розрахунок ПДВ
Валютні курси	Розбіжність між курсом НБУ і комерційним курсом	Викривлення фінансового результату
Контракти з пов'язаними особами	Експорт за заниженими цінами	Порушення принципів трансфертного ціноутворення

Джерело: розроблено авторами.

Наприклад, заниження митної вартості продукції, що імпортується, або навпаки — завищення вартості при експорті для виведення коштів за кордон. Аналогічно, різниця між фактичними курсами валют і тими, що використовуються в обліку, може свідчити про викривлення результатів діяльності. Ці ризики особливо актуальні для підприємств, які працюють із кількома юрисдикціями або залучають офшорні компанії.

Аналітичні процедури є невід'ємним інструментом аудиту зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. Вони дозволяють не лише виявити помилки чи шахрайство, а й краще зрозуміти специфіку бізнес-моделі підприємства, особливості ринкового середовища та потенційні зони ризику. З огляду на складність сучасних ЗЕД-операцій, поєднання якісного аналізу з кількісним підходом є обов'язковою умовою для формування надійного аудиторського висновку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, аналітичні процедури є невід'ємною складовою аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств агробізнесу. Їх ефективне застосування дозволяє аудиторам не лише забезпечити підтвердження достовірності фінансової інформації, а й виявити аномальні операції, потенційні зони ризику, а також оцінити вплив зовнішніх економічних чинників на фінансові результати підприємства. Специфіка аграрного сектору, зокрема сезонність, валютна чутливість, логістична складність ЗЕД-операцій, обумовлює необхідність поєднання класичних аналітичних методів із сучасними інструментами економіко-статистичного аналізу та використанням зовнішніх джерел даних (ринкових, митних, валютних, макроекономічних). Особливу увагу слід приділяти контролю за трансфертним ціноутворенням, правильністю відображення валютних курсів і митної вартості, а також за ризиками маніпуляцій у контрактах із пов'язаними особами. Удосконалення аналітичних процедур повинно здійснюватися через їх автоматизацію, інтеграцію з інформаційними системами підприємства, а також розробку галузевих методичних рекомендацій з урахуванням вимог міжнародних стандартів аудиту. Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є розробка моделей оцінки ризиків у ЗЕД на основі штучного інтелекту та Big Data, що дозволить суттєво підвищити якість аудиторських послуг у сфері агробізнесу.

Література:

- Басанець, І. В. (2021). Теоретична сутність аудиту зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*, 3, 248—253.
- Бунда, О. М., & Фаренюк, К. С. (2020). Аналітичні процедури діяльності підприємств автосервісних послуг. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*, 22, 124—131.
- Винниченко, Н. В., & Федяй, А. Ю. (2019). Аналітичні процедури для отримання аудиторських доказів. *Ефективна економіка*, 12. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_12_15
- Волкова, І. М., & Степаненко, Н. І. (2021). Діагностика маркетингового інформаційного забезпечення товарної політики підприємств сфери агробізнесу. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*, 26 (5), 36—41.
- Дацій, Н. В., & Малахова, Т. В. (2023). Державний фінансовий контроль розрахунків з податковою системою на основі аналітичних процедур. *Публічне управління та митне адміністрування*, 3, 28—33.
- Жукова, Т. А., Басанець, І. В., & Плікус, І. Й. (2022). Удосконалення фінансового аналізу та аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*, 2, 29—35.
- Ільчук, М. М., Свиноус, І. В., & Томашевська, О. А. (2024). Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності підприємств агробізнесу. *Агросвіт*, 22, 31—37.
- Кармазін, В. А. (2024). Синхронізація аналітичних процедур як система послідовних дій у відповідь на оцінку ризиків під час аудиту. *Ефективна економіка*, 8. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_8_107
- Карпачова, О. В. (2021). Застосування аналітичних процедур при аудиті МСФЗ звітності. *Вісник Університету банківської справи*, 3, 75—80.
- Кашена, Н. Б., Остапенко, Р. М., & Чміль, Г. А. (2023). Стратегічний аналіз в управлінні діяльністю підприємств агробізнесу: організаційно-методичний аспект. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*, 2, 40—46.
- Лубенченко, О. Е. (2018). Предметна область аудиту зовнішньоекономічної діяльності. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Економічні науки*, 3, 80—86.
- Парасій-Вергуненко, І., Безверхий, К., Григоревська, О., Матюха, М., Юрченко, О., & Грищенко, Н. (2024). Аналітичні процедури в системі антикорупційного аудиту для забезпечення економічної безпеки підприємства. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 4, 82—97.
- Підвальна, О. Г., Колесник, Т. В., & Пронько, А. М. (2024). Розвиток управлінської траєкторії інноваційно активних підприємств в системі міжнародного агробізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*, 15, 33—40.
- Татенко, М. Ю., & Гордополов, В. Ю. (2024). Облікове забезпечення аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств агробізнесу. *Агросвіт*, 14, 28—36.
- Фещенко, Є. А., & Портненко, О. С. (2022). Обліково-аналітичне забезпечення ліквідаційної процедури підприємств пов'язаної з банкрутством. *Інфраструктура ринку*, 65, 201—210.
- Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and

Related Services Pronouncements. 2020. URL: <https://www.iaasb.org/publications/2020-handbook-international-quality-control-auditing-review-other-assurance-and-related-services>

17. Nazarova, K., Hordopolov, V., Zarembo, O., & Nezhyva, M. (2019). Analytical procedures of auditing within the framework of raising standards for its quality control. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 3 (30), 128—135.

18. Nazarova, K., Zarembo, O., Nezhyva, M., Hordopolov, V., Harbar, V., & Gorovyj V. (2021). Business analysis and audit of foreign economic activity of the enterprise. Studies of applied economics, 39(5). <http://dx.doi.org/10.25115/eea.v39i5.5332>

References:

1. Basanets, I.V. (2021), "Theoretical essence of audit of foreign economic activity of business entities", Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomika, vol. 3, pp. 248—253.

2. Bunda, O.M. and Farenjuk, K.S. (2020), "Analytical procedures in the activity of auto service enterprises", Problemy innovatsiino-investytsiynoho rozvytku, vol. 22, pp. 124—131.

3. Vynnychenko, N.V. and Fediay, A.Yu. (2019), "Analytical procedures for obtaining audit evidence", Efektyvna ekonomika, vol. 12, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_12_15 (Accessed 15 June 2025).

4. Volkova, I.M. and Stepanenko, N.I. (2021), "Diagnostics of marketing information support of product policy of agribusiness enterprises", Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika, vol. 26 (5), pp. 36—41.

5. Datsiia, N.V. and Malakhova, T.V. (2023), "State financial control of settlements with the tax system based on analytical procedures", Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia, vol. 3, pp. 28—33.

6. Zhukova, T.A., Basanets, I.V. and Plikus, I.Y. (2022), "Improvement of financial analysis and audit of foreign economic activity of the enterprise", Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomika, vol. 2, pp. 29—35.

7. Ilchuk, M.M., Svyous, I.V. and Tomashyvska, O.A. (2024), "Organizational and economic support of competitiveness of agribusiness enterprises", Ahrosvit, vol. 22, pp. 31—37.

8. Karmazin, V.A. (2024), "Synchronization of analytical procedures as a system of sequential actions in response to risk assessment during audit", Efektyvna ekonomika, vol. 8, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_8_107 (Accessed 15 June 2025).

9. Karpachova, O.V. (2021), "Application of analytical procedures in the audit of IFRS reporting", Visnyk Universytetu bankivskoi spravy, vol. 3, pp. 75—80.

10. Kashchena, N.B., Ostapenko, R.M. and Chmil, H.L. (2023), "Strategic analysis in management of agribusiness enterprises: organizational and methodological aspect", Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky, vol. 2, pp. 40—46.

11. Lubenchenko, O.E. (2018), "Subject area of foreign economic activity audit", Mizhnarodnyi naukovi zhurnal "Internauka". Serii: Ekonomichni nauky, vol. 3, pp. 80—86.

12. Parasi-Verhuneno, I., Bezverkhy, K., Hryhorevska, O., Matiukha, M., Yurchenko, O. and Hryshchenko, N. (2024), "Analytical procedures in the anticorruption audit system to ensure enterprise economic security", Finansovokredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky, vol. 4, pp. 82—97.

13. Pidvalna, O.H., Kolesnyk, T.V. and Pronko, L.M. (2024), "Development of managerial trajectory of innovative active enterprises in the international agribusiness system", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 15, pp. 33—40.

14. Tatenko, M.Yu. and Hordopolov, V.Yu. (2024), "Accounting support of audit of foreign economic activity of agribusiness enterprises", Ahrosvit, vol. 14, pp. 28—36.

15. Feschenko, Ye.A. and Portnenko, O.S. (2022), "Accounting and analytical support of liquidation procedure of enterprises related to bankruptcy", Infrastruktura rynku, vol. 65, pp. 201—210.

16. International Auditing and Assurance Standards Board (2020), "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements", available at: <https://www.iaasb.org/publications/2020-handbook-international-quality-control-auditing-review-other-assurance-and-related-services> (Accessed 15 June 2025).

17. Nazarova, K., Hordopolov, V., Zarembo, O. and Nezhyva, M. (2019), "Analytical procedures of auditing within the framework of raising standards for its quality control", Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, vol. 3 (30), pp. 128—135.

18. Nazarova, K., Zarembo, O., Nezhyva, M., Hordopolov, V., Harbar, V. and Gorovyj, V. (2021), "Business analysis and audit of foreign economic activity of the enterprise", Studies of Applied Economics, vol. 39 (5). <http://dx.doi.org/10.25115/eea.v39i5.5332>

Стаття надійшла до редакції 30.07.2025 р.